

Голобородько Дарина Ігорівна,
студентка Криворізького факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІЙНІ ОБОВ'ЯЗКИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ

З найдавніших часів і до наших днів проблема обов'язків людини і громадянина привертає пильну увагу мислителів, вчених, політичних діячів, часто опиняється у фокусі дискусій в суспільстві. Якщо правам і свободам в чинній Конституції України приділяється значна увага, то цього не можна сказати про основні обов'язки.

На сучасному етапі можна говорити про відсутність повномасштабного аналізу поняття обов'язків людини, але це не означає недооцінки їх ролі в правовому регулюванні поведінки учасників суспільних відносин, адже всі правники, які досліджували проблему обов'язків одностайно стверджують про їх важливе значення у зміцненні громадської дисципліни та правопорядку [1].

Важливість та актуальність розробки проблеми конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні визначається й тим, що в чинній Конституції України значно звузилося коло основних обов'язків порівняно з Конституцією УРСР 1978 року. Раніше наголошувалося на тому, що з розширенням кола основних прав і свобод буде розширено й коло основних обов'язків, але сьогодні ми спостерігаємо поступове розширення основних прав і свобод та, навпаки, звуження основних обов'язків. Такий процес потребує певної наукової розробки, дослідження й пояснення [1].

Останнім часом у науковій літературі все більше і більше уваги приділяється питанням, пов'язаним із розробкою системи прав, свобод та законних інтересів приватних осіб, введенням у дію механізмів спрямованих на забезпечення їх реалізації, охорони та захисту.

Зазначеній проблематиці присвячена чимала кількість дисертаційних та монографічних робіт, а також наукових статей, авторами яких були В.Б. Авер'янов, О.В. Білоскурська, Л.І. Летнянчич, О.В. Негодченко, М.П. Орзих, В.Ф. Погорілко, Д.І. Сирота та ін.

Разом із цим, необхідно зазначити, що значно рідше науковці концентрують свою увагу на обов'язках громадян. Проте, на наш погляд, така тенденція є не виправданою, оскільки, як відомо, обов'язки громадян поряд з їх правами (свободами, інтересами) є центральним елементом правового статусу останніх. У зв'язку з цим, неабиякої наукової актуальності та практичної значущості набуває дослідження саме обов'язків громадян.

Обов'язки – складова частина правового статусу особи. Вони пов'язані

з правами і свободами людини і громадянина і цим можна пояснити ту обставину, що обов'язки закріплені у розділі II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Важко уявити людину, яка має тільки обов'язки, як неможливим є й права особи без обов'язків. Конституційні обов'язки законодавцем встановлюються для забезпечення інтересів інших людей, держави і суспільства, самих носіїв обов'язків [2].

Конституція України виходить із принципу рівності обов'язків, який означає, що жоден громадянин не повинен звільнитись або ухилитись від обов'язків, вони рівномірно мають поширюватися на всіх громадян, іноземців та осіб без громадянства. Однак деякі обов'язки на останні дві категорії осіб не розповсюджуються (зокрема, захист Вітчизни).

Юридичні обов'язки людини та громадянина – це встановлені та гарантовані державним примусом конкретні вимоги до поведінки індивіда. Тобто, офіційна міра належної поведінки.

І права, і обов'язки, встановлені нормою права, виражають належну поведінку, проте, якщо право означає можливість діяти, то обов'язок – необхідність діяти. Однак категорія належної поведінки не дає достатнього уявлення про права й обов'язки як такі, оскільки через дану категорію між правами та обов'язками не робиться ніякого розмежування.

Обов'язки громадян, перш за все, виражаються у необхідності дотримуватись визначеними нормами права виду і міри поведінки. Тому категорія правової необхідності найбільш повно розкриває сутність юридичного обов'язку. «Необхідність» для розкриття поняття обов'язків відіграє таку ж роль, як і в понятті прав і свобод особи виконує «можливість». Ще одним із конструктивних елементів юридичного обов'язку є відповідальність за невиконання приписів закону. Вона стимулює виконання та неухильне дотримання обов'язків [3].

Отже, метою нашого дослідження є аналіз поняття, характерних рис обов'язків людини і громадянина, а також наведення їх класифікації.

На сьогоднішній день в українській науці та законодавстві мають місце тенденції, пов'язані з недостатньою увагою до проблеми аналізу та нормативного закріплення обов'язків громадян [4, 5].

Зазначена тенденція, на нашу думку, пов'язана з тим, що протягом останнього століття у світі та декількох десятиріч в Україні мала місце ситуація, коли на перше місце виносилися права, свободи та законні інтереси приватних осіб. Це було обумовлено процесами розбудови правової державності, головним елементом якої завжди визнавалася наявність у її громадян розгалуженої системи прав, свобод та законних інтересів. Проте, на сьогодні у більшості країн світу названі реформи закінчено, що, однак, не призвело до вирівнювання системи прав та системи обов'язків приватних осіб. Безумовно, ми не ведемо мову про необхідність повного урівноваження прав та обов'язків приватних осіб, проте висловлюємося за необхідність їх більш чіткого визначення та закріплення на рівні нормативних актів.

Виходячи з наведеного вище, на наш погляд, можна зробити декілька принципових висновків, які зводяться до наступного: обов'язки громадянина, на відміну від його прав, які постійно прямують у бік збільшення, є мінімальними вимогами, які висуваються з боку суспільства (держави, співгромадян тощо) до громадянина. У зв'язку з цим, перелік обов'язків громадянина є набагато вужчим за перелік наданих йому прав.

Розвиваючи наведену думку, наголосимо також і на тому, що процес мінімізації обов'язків громадянина та розширення його прав, є таким, що має місце виключно у правовій державі, оскільки за умов тоталітарних режимів (абсолютизму) відбувається принципово інша ситуація, пов'язана навпаки з мінімізацією прав та розширенням обов'язків приватних осіб [6, с.85].

Отже, розширення прав та звуження або фіксація обов'язків громадян суттєвим чином впливає і на систему прав та обов'язків держави, які, на відміну, від прав та обов'язків приватних осіб, змінюються у принципово інших пропорціях – відбувається розширення обов'язків держави та звуження її прав у сфері спілкування з приватними особами. Інакше кажучи, відбувається процес кореспондування прав та обов'язків громадянина і держави, який, знову таки, є характерним саме для правової держави. Зазначений процес, на наш погляд, відбувається на трьох рівнях: на конституційному рівні, де визначаються кореспондуючі права громадянина та держави; на законодавчому рівні, де відбувається розбудова кореспондуючих прав громадянина і органів державної влади або органів місцевого самоврядування; на правозастосовуючому рівні, де відбувається кореспондування прав та обов'язків конкретних учасників суспільних відносин; на відміну від прав громадянина, які у значній кількості випадків можуть залишатися нормативно невизначеними, найбільш яскраво це проявляється щодо законних інтересів та свобод громадян, які, по суті, є певним підвидом їх прав, обов'язки завжди повинні мати конкретні правові межі, бути чітко та однозначно сформульованими у нормативних актах.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // ВВР, 1996, № 30, ст. 141.
2. Всеобщая декларация прав человека принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года: офіційний веб-портал. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015. (дата звернення: 15.01.2019).
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР №2148-VIII від 19.10.73: офіційний веб-портал. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042. (дата звернення: 15.01.2019).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод із змінами та доповненнями від 2.10.2013 р.: офіційний веб-портал. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004. (дата звернення: 20.01.2019).
5. Європейська соціальна хартія (переглянута) із змінами та доповненнями від 7.09.2016 р.: офіційний веб-портал. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_062. (дата звернення: 20.01.2019).
6. Білоскурська О. Щодо поняття конституційних обов'язків. Право України. 2004. № 10. С. 85 – 88.